

خطوط عمومی برنامه ما برای حفظ زیست‌یوم

پیشنهادات گروه کار محیط زیست به: ارائه دهندگان برنامه دو ساله آتی، کمیسیون منتخب کنگره چهارم و کنگره چهارم حزب چپ ایران

گروه کار محیط زیست حزب چپ ایران

پیش‌گفتار: جهان و بشریت امروز با خطرات و چالش‌های جدی زیست‌محیطی مواجه است. بحران محیط زیست تا جایی پیش رفته است که کل کره زمین و حیات را تهدید می‌کند. حفظ محیط زیست از مهمترین و جدی‌ترین دغدغه‌های جامعه انسانی برای زندگی تبدیل شده است. مجموعه تدابیر، توافقات جهانی و اقدامات عملی در حوزه حفظ محیط زیست، به‌عنوان دستاوردهای مثبت بشریت محسوب می‌شوند. اما در نتیجه نیاز سیری‌ناپذیر سرمایه‌داری به افزایش سود و مصرف، این توافقات به مرور زمان زیر پا گذاشته شده و هر روز کم‌اثرتر می‌شوند. با روی کار آمدن ترامپ و خارج شدن ایالات متحده از پروتکل‌های اقلیمی، بر وخامت وضعیت محیط زیست و تغییرات اقلیمی افزوده شده است.

از این رو تأمل بر این معضل حیاتی و ارائه راهبردها و راهکارهای برنامه‌ای در این حوزه ضروری است. حفظ زیست‌بوم در گرو تلاش، همکاری و مشارکت همگانی است. مردم، سازمان‌های مردم‌نهاد، احزاب، تشکلهای صنفی، فرهنگی، اجتماعی و دولت‌ها، هرکدام به سهم خود در این حوزه وظایف مهمی بر عهده دارند.

وضعیت زیست‌محیطی در جهان

در دهه‌های اخیر، وضعیت محیط زیست و تغییرات اقلیمی به‌طور چشمگیری بحرانی شده و پیامدهای مخرب داشته که بسیار هشدار دهنده است. از جمله:

- گرمایش جهانی و افزایش میانگین دمای زمین
- تغییرات اقلیمی

• بحران آب

• از بین رفتن بسیاری از موجودات، خشک شدن تالابها و رودها و دریاچه ها و کاهش تنوع زیستی و از بین رفتن زیستگاه‌های طبیعی

• آلودگی هوا، آب و خاک ناشی از فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی و خدماتی

• آب شدن یخچالهای طبیعی و کوه‌های یخ

• پسماندها

• افزایش بلایای طبیعی مانند سیل، خشکسالی و آتش‌سوزی جنگل‌ها

و در یک کلام تشدید روند تخریب طبیعت و محیط زیست بشر

اقدامات جهانی برای مقابله با تغییرات اقلیمی:

۱- توافق پاریس: هدف از این توافق، محدود کردن افزایش دمای جهانی به کمتر از ۲ درجه سانتی‌گراد است.

۲ - پیگیری و اجرای اهداف توسعه پایدار سازمان ملل شامل: حفاظت از منابع طبیعی، کاهش آلودگی و ترویج انرژی‌های تجدیدپذیر.

۳- سرمایه‌گذاری در پروژه شکاف هسته‌ای و در انرژی‌های تجدیدپذیر: از جمله انرژی خورشیدی، بادی و هیدروژنی.

اجرای این توافقات، به شدت تحت تأثیر و در گرو اراده قدرت‌های بزرگ جهانی و کشورهای پیشرفته صنعتی قرار دارد. این کشورها خود بیشترین نقش را در تولید آلودگی‌های زیست بومی دارند، اما کمترین تعهد را در اجرای این توافقات می‌پذیرند. ایالات متحده اعلام کرده در صدد خروج از توافق پاریس است. همچنین رئیس جدید سازمان حفاظت از محیط زیست آمریکا قصد دارد مجموعه‌ای از مقررات مربوط به حفاظت از محیط زیست و آب‌وهوا را لغو کند.

وضعیت زیست‌محیطی در خاورمیانه

خاورمیانه، خاور نزدیک و شمال آفریقا در خط اقلیم خشک و نیمه‌خشک قرار دارند. افزون بر آن بدلیل خشکسالی، رشد جمعیت، کشاورزی ناپایدار و سوءمدیریت منابع آبی، با چالش‌های زیست‌محیطی جدی و حادی روبرو هستند. این بحران در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، عراق، سوریه، ترکیه، اردن و کشورهای حاشیه خلیج فارس، نمود بیشتری دارد.

عمده ترین چالش‌های زیست‌محیطی این منطقه عبارتند از:

• مناقشات بر سر منابع آبی مانند رودهای هیرمند، دجله و فرات، و رود اردن. که در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، عراق، سوریه، ترکیه، اردن و کشورهای حاشیه خلیج فارس، نمود بیشتری دارد. مثل: تنش بین ایران و افغانستان بر سر سهم آب رود هیرمند، بین ترکیه، عراق و سوریه بر سر سهم آب دجله و فرات، بین اردن، فلسطین و اسرائیل بر سر سهم آب رود اردن. در این میان اوضاع سیاسی منطقه، نقش اسرائیل و ترکیه و تسلط آنها بر منابع آبی مورد مناقشه در تشدید این وضعیت موثر بوده است

• خطرات ناشی از حفاری و استخراج نفت و گاز در حوزه دریای خزر و خلیج فارس که موجب تخریب زیست‌بوم‌های دریایی در خلیج فارس و دریای خزر و آلودگی بیشتر هوا هستند.

چالش‌های زیست‌محیطی در ایران

ایران از یک سو متأثر از بحران‌های زیست بومی و تغییر اقلیم در جهان و منطقه است و از سوی دیگر خود با چالش‌های جدی در این حوزه روبروست. بحران شدید آب و کاهش ذخایر آب تجدیدناپذیر، به بزرگ‌ترین چالش‌های زیست‌محیطی در کشور تبدیل شده است.

بحران شدید آب : کمبود آب و بحران منابع آبی

- بدلیل قرار گرفتن ایران در یکی از خشک‌ترین مناطق جهان، بحران آب در دهه‌های اخیر، به یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های زیست‌محیطی در کشور تبدیل شده است.
- امروز ایران در آستانه ورشکستگی آب قرار دارد. این بحران در نتیجه کاهش بارندگی و تغییرات اقلیمی، بهره‌برداری بی‌رویه از منابع آب‌های زیرزمینی، حفر بی‌رویه چاه‌های عمیق، سدسازی‌های غیراصولی، توسعه کشاورزی ناپایدار، توسعه صنایع آب‌بر، در مناطق خشک و مدیریت یا حکمرانی ناکارآمد و نادرست در مصرف آب، از جمله علل این بحران زیست بومی است. بحران کمبود آب پیامدهای اکولوژیکی، اجتماعی و سیاسی در پی دارد، از جمله: ۱. تشدید مهاجرت‌های اجباری؛ خشکسالی و کمبود آب باعث مهاجرت ساکنان روستاها به شهرها و از شهرها به شهرها شده و مشکلات اجتماعی و اقتصادی ایجاد کرده است. ۲. افزایش تنش‌های سیاسی اجتماعی و نظامی بر سر منابع آب، ۳. کاهش امنیت غذایی به دلیل اختلال در تولید محصولات کشاورزی، ۴. آسیب به تنوع زیستی و از بین رفتن تالاب‌ها و زیستگاه‌های طبیعی. کمبود آب معضل بزرگ منطقه و ایران است و تلاش برای کاربست راهکارهایی برای توقف و جلوگیری از ابعاد فاجعه، باید دغدغه همه دولت‌ها و شهروندان باشد. از جمله این راهکارها؛ اجرای پروژه‌های صرفه‌جویی در مصرف آب و استفاده از فناوری‌های مدرن در آبیاری، احیای منابع آب زیرزمینی از طریق کاهش برداشت‌های بی‌رویه، حفاظت از تالاب‌ها و دریاچه‌های در معرض خطر، است.

- آلودگی هوا، فرونشست زمین، فرسایش خاک، خشک‌سالی، افزایش بی‌سابقه میزان بهره‌برداری از چاه‌های عمیق و خالی شدن سفره‌های زیرزمینی، افزایش مداوم انتشار گازهای گل‌خانه‌ای، آلودگی هوا در شهرهای بزرگ، آلوده‌سازی رودخانه‌ها، کاربرد مازوت در نیروگاه‌های حرارتی، استفاده بی‌رویه از فرآورده‌های پتروشیمی از جمله پلاستیک، ریزگردها، تخریب جنگل‌ها و مراتع، سدسازی‌های بی‌رویه، شیوه کشاورزی سنتی، مصرف نسنجیده منابع طبیعی، راه‌اندازی صنایع آب‌بر در استان‌های مرکزی، گسترش بی‌رویه صنایع آلاینده، پساب‌های صنعتی و شهری، تخریب حیات وحش و مرگ‌گونه‌های جانوری و گیاه. از بین رفتن جنگل‌ها و مراتع، خشک شدن دریاچه‌ها، تالابها و رودها، پسماندها، از دیگر چالش‌های مهم در کشور هستند که به نوبه خود هر کدام راهبرد و راهکارهای ویژه می‌طلبد.

راهبردها و راهکارهای ضرور برای کاهش بحران آب و حفاظت از محیط زیست

- ۱- برخورداری از محیط زیست سالم به عنوان حق همگانی و آیندگان، حفاظت از آن به عنوان مسؤلیت و وظیفه همگانی و به رسمیت شناختن آن به لحاظ حقوقی و قانون اساسی
- ۲- بازنگری در نگرش و الگوهای توسعه اقتصادی، اجتماعی، مصرفی، سیاسی از دیدگاه حفاظت از محیط زیست، طبیعت، آب، خاک و جنگل - و توجه اکید به مساله و بحران آب و خطرات ناشی از آن، به عنوان یک مسئله عموم بشری ملی- منطقه‌ای - جهانی
- ۳- برنامه ریزی و مدیریت جامع و هماهنگ و راه کارهای ضرور برای کاهش بحران آب و حفاظت از محیط زیست:

• بکارگیری هوش مصنوعی و سنجش از دور برای پیش‌بینی تغییرات اقلیمی و مدیریت منابع آب

- استفاده از فن‌آوری‌ها و تجهیزات جدید برای استفاده بهینه از آب در تمام حوزه‌ها (کشاورزی، صنعت، اداری، خدماتی و شهری) و کنترل مصرف آب و جلوگیری از هدررفت آب در این حوزه‌ها
- کاربست شیوه‌های نوین کشاورزی، توسعه آبیاری هوشمند و تغییر و اصلاح الگوی کشت، جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه ذخایر زیرزمینی آب
- به کارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر با استفاده از فناوری‌های جدید در جهت انرژی پاک، کاهش انرژی فسیلی به عنوان سوخت و استفاده بهینه از انرژی در مجموعه حوزه‌ها،
- بازیافت و تصفیه آب: استفاده مجدد از پساب‌های صنعتی، کشاورزی، شهری و فضای سبز.
- احیای سفره‌های آب زیرزمینی: اجرای پروژه‌های تغذیه مصنوعی آبخوان‌ها و کاهش برداشت بی‌رویه.

- تغییر الگوی مصرف
 - جلوگیری از سدسازی‌های بی‌رویه و ساخت‌وسازهای غیرقانونی
 - آموزش تغییر الگوی مصرف و روش زندگی از دوران کودکی و از همان مدارس ابتدایی در راستای ارتقاء فرهنگ اجتماعی در زمینه حفظ و پاسداری از منابع آب و محیط زیست، از جمله در رژیم غذایی
 - تاکید بر مشارکت همگانی (شهروندان، دولت، نهاد های مدنی و سمن ها ، تشکلهای غیرانتفاعی شهروندی و بخش خصوصی) در کاهش بحران آب و تهدیدات زیست‌محیطی در کشور و منطقه،
 - اتخاذ دیپلماسی فعال در رابطه با کشورهای همسایه بر سر اختلافات ناشی از حقبه و منابع آبی مشترک،
 - تاکید بر مشارکت همگانی (شهروندان، دولت، نهادهای مدنی و سمن ها، تشکلهای غیرانتفاعی شهروندی و بخش خصوصی) در کاهش بحران آب و تهدیدات زیست‌محیطی در کشور و منطقه،
 - کنترل چرای بی‌رویه دام و توسعه کشت گیاهان مقاوم به خشکی.
 - نظارت بر بهره‌برداری از مراتع و منابع طبیعی
 - اجرای پروژه‌های بیابان‌زدایی و کاشت گونه‌های مقاوم به خشکی
 - اجرای طرح‌های تثبیت شن‌های روان: کاشت گونه‌های مقاوم به خشکی مانند تاغ و گز
 - کنترل گسترش وسایل نقلیه در همه عرصه‌ها و جایگزین کردن وسایل حمل و نقل بنزینی و گازوئیلی با خودروی‌های کم مصرف و گسترش ناوگان حمل‌ونقل عمومی و ارتقای استاندارد سوخت.
 - اتخاذ تدابیر لازم برای جلوگیری از فرسایش خاک و بیان‌زائی و برنامه‌ریزی برای بیابان‌زدائی
 - اجرای سند مصوب هوای پاک که توسط کارشناسان تهیه شده است.
 - جلوگیری از تخریب جنگل‌ها و مراتع و آتش‌سوزی جنگل‌ها
 - گسترش سیستم بازیافت پسماندها با استفاده از تکنولوژی‌های نوین
 - ترویج و تبلیغ فعالانه اهمیت حفاظت از محیط زیست و آماده‌سازی فضای عمومی به منظور پذیرش مسئولیت همگانی (اعم از شهروندان، دولت ، نهاد های مدنی و سمن ها) در جهت پاسداری از آب و خاک و جنگ
 - مدیریت خاک و جنگل برای حفظ محیط زیست سالم و سالم‌سازی آن
- ۴- ایجاد صندوق ملی توسعه پایدار و حفظ محیط زیست با اختصاص درصد مشخص از درآمد ملی و کنترل و نظارت
- ۵- سرمایه‌گذاری در حوزه‌های انرژی‌های تجدیدپذیر، به‌کارگیری سیاست‌های کلان در جهت استفاده از انرژی پاک و پرهیز از استفاده از تکنولوژی‌های موجد گازهای گلخانه‌ای در همه شاخه‌های اقتصادی و مصرفی،
- ۶- توافق‌های دو و یا چند جانبه محیط زیستی با کشورهای همسایه و منطقه به منظور اتخاذ تدابیر مشترک برای حفظ محیط زیست، بهره‌وری بهینه و عادلانه از آب و هماهنگی در پروژه‌های مشترک و جلوگیری از تنش‌های احتمالی.
- ۷- مشارکت در گردهمایی‌ها، کنفرانس‌ها و برنامه‌های جهانی محیط زیست از جمله در رابطه با پروتکل‌های بین‌المللی فرامنطقه‌ای تحت نظارت سازمان ملل متحد.

نتیجه گیری: حفاظت از محیط زیست ، مسئولیت و وظیفه همگانی است که تحقق آن در عمل نیاز به همکاری و مشارکت و هم آهنگی همگانی - دولت ، نهاد های مدنی، سمن ها ، تشکل های غیرانتفاعی شهروندی و بخش خصوصی - است.

حفظ محیط زیست هم مسئله امروز و هم فردای پسا جمهوری اسلامی است. برنامه ما هم برای شرایط کنونی و هم برای جمهوری سکولار دموکرات است.

۱۰ آوریل ۲۰۲۵ گروه کار محیط زیست

• چاپ

Source URL: <https://bepish.org/node/12062>